

ASAB SISTEMASI KASALLIKLARINI SHARQONA TABOBAT USULIDA TASHXISLASH VA DAVOLASH

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi

Hamshiralik ishi kafedrasi mudiri:

Eraliyev Obloqul Botirovich

Jalolova Shohida Salimovna

Ravshanova Kumushbibi Qobil qizi

Anotatsiya: Inson miyasining tuzilishi quyidagi qismlarga bo`linadi. Bosh miya, parda moddasi, miya mag`zi va rux (energiya) bilan to`la bo`lgan tomirlar va miyadan o`sib chiquvchi asab tolalaridan iborat bo`lib, butun miya 2 qismga (2 pallaga) bo`lingan.

**Kalit so`zlar:** Bosh miya, parda moddasi, miya mag`zi va rux, xotira, fikrlash, xayol surish.

Miya moddasining mizoji sovuq va ho`l bo`lib, sovuq bo`lishiga sabab, u yerda hosil bo`ladigan quvvatlar miyani qizdirmasligi uchun bo`lib, quvvatlar esa asablarning harakati va sezgi funksiyalarining turli ta`sirotlar natijasida o`zgarishidan, insonning fikrlash, eslash, ko`p qobiliyatlarning o`zgarishi natijasida ruhning sezish harakatidan iborat bo`lib hisoblanadi. Bundan tashqari yurakdan miyaga boruvchi 2 ta katta qon tomirlardan issiq ruh miyaga boradi, miyadagi sovuq muhit esa uni mo`tadillashtiradi, miya ko`p ishlagani uchun, issiq ruh miyani quritmasligi va miya mag`zining shakli yaxshi bo`lishi uchun ham u ho`l tabiatli qilib yaratilgan. Ibn Sinoning fikricha miya yog`li va yumshoq qilib yaratilgan bo`lib, yumshoq bo`lishiga sabab, miya mag`zining shakli bu tezida bo`lishi, inson xayol surishi natijasida bir holdan ikkinchi holga o`tishi (turli stress holatlarga tez moslashish) uchun bo`ladi. Yog`li bo`lishiga sabab, bosh miyadan uzoqlashuvi asab tolalarining oziqlanishiga yaxshi yordam beradi, ammo miya moddasining yumshoq va qattqlik darajasi turlicha bo`ladi.

Miyaning old bo`lagi yumshoq bo`ladi, chunki sezuvchi asablarning aksariyati ko`rish, hidlash va eshitish asablari miyaning old qismidan ajratib turadi, miyaning orqa bo`lagidan esa harakat asablari ajralib chiqadi. Butun bosh miya 2 ta parda bilan qoplangan, birinchisi yumshoq bo`lib, miyani o`rab tursa ikkinchisi qattiq bo`lib, bosh miya suyagiga tegib turadi.

Bosh miyaning uzunasiga uchta qorinchasi bo`lib, har bir qorincha eniga ikkita bo`limga bo`linadi. Old qorincha nafas olish aksirish, ichki idroq etuvchi (xotira, fikrlash, xayol surish). Quvvatlarni ishiga yordam 130 bo`ladi, ya`ni sezuvchi ruhni asablarni ishini boshqarsa, orqa qorincha harakatlanuvchi ruhni boshqarib turadi, bu ikkala qorincha o`rtasida esa o`rta qorin turadi.

Bosh miyada nafsoniy quvvatlar hosil bo`lib, ularg joylashgan joyi va vazifasiga ko`ra 3 turga bo`linandi:

1. Turi-tashqi sezgi quvvatlari (zohiriy his quvvatlari).
2. Tui-ichki sezgi quvvatlari (botiniy his quvvatlar).
3. Harakat quvvatlari.

Bosh miya kasalliklari va ularning kelib chiqish sabablari:

1. Bosh miyada 8 xil mizoj buzilish kasalliklari uchraydi, ular moddali va moddasiz bo'lishi mumkin. Moddali mizoj buzilish asosan rutubatlar (ortiqcha moddalarning miyada yig'ilishidan) hosil bo'ladi, jarayon ko'pincha miyaning o'zida uning tomirlarida yoki pardalarida bo'ladi.

2. Tarkib (tuzilish kasalliklari) miyaning anatomik jihatdan biror bir nuqsonidan kelib chiqadi yoki miya yo'llarida, tomirlarida tiqilmalarning bo'lishi, miya faoliyatiga zarar yetkazadi.

3. Uzluksizlikning buzilishi esa miyaning o'zida, uning arteriya va venalarida yoki bosh miyaning asosida bo'lishidir. Bosh miya kasalliklarning kechishi ko'pincha hamkor a'zolar kasalliklari bilan boradi.

Yuqoridagi sabablarning hammasi miya moddasining o'zida, yoki miyani o'ragan pardada, yoki uni o'rab turgan ikkala pardada, miya tomirida, yoki bosh suyagining sirtidagi pardada bo'ladi. Ayrim hollarda jarayon hamkor a'zolar orqali xam bo'lishi mumkin.

Bosh og'riqlari ba'zan butun gavdaning hamkorligi tufayli paydo bo'ladigan kasalliklar, umumiy kasalliklar natijasida ham paydo bo'ladi. Bosh og'rig'i qayerdagiligiga qarab ham qismlarga bo'linadi: ba'zida u boshning yarmida bo'ladi; agar u shu xil og'riq doimiy odat bo'lib qolsa, uni Shaqiga deb ataladi. Ba'zan og'riq boshning oldingi va ba'zan keyingi bo'lagida bo'ladi; ba'zan esa butun boshni o'rab oladi. Shu keyingisi dorini va odat bo'lib qolsa uni bayza va huda (temir qalpoq) deb ataladi; butun boshni o'rab turadigan harbiy temir qalpoqqa o'xshatib shunday ism bilan ataladi.

Bosh og'rig'i qattiq, o'rtacha va kuchsiz bo'lishi bilan ham turlicha bo'ladi.

Bosh og'rig'ini paydo qiladigan shish ba'zan miya pardalarida bo'ladi. U shish ba'zan issiq bo'lib, issiq sarsom deb ataladi, ba'zan esa u sovuq bo'lib, litargus, ya'ni unutish kasalligi deb nomlanadi. Ayrim hollarda u murakkab bo'ladi va shunday shishga uchragan kishida bo'ladigan holni «uyqusizlikka o'xshash qattiq uyqu» deb ataladi. U shish ba'zan qattiq bo'ladi. Shish goh miyaning o'zida va moddasida bo'lib, yo issiq-flegmona, yoki saramas bo'ladi, yoki sovuq bo'ladi. Bu shishlar ko'pincha, boshdan quloq va boshqa yo'llar orqali yiring, zardob, yoki moddasi bo'lib chiqib tarqaladi. Shishlar issiq va sovuq bo'ladi. Issiq shishlarga absess, flegmona yoki saramas bo'lib u kuchli bosh og'rig'iga sabab bo'lishi mumkin.

Bosh og'rig'i sababini aniqlab, to'xtatish kerak, shunga ko'ra chora-tadbirlar o'tkazish mumkin, asosiy foydali tadbirlar uzayish, ayniqsa, ichkilikni kam ichish va uxlashdan iborat. Ko'p yeyish cho'zilgan bosh og'rig'ida zarar bergani kabi haddan tashqari uzayish ham issiq bosh og'rig'iga sabab bo'lishi mumkin.

Bosh og'rig'ini umumiy davolash qoidalari: osoishtalik, bemorni ko'p aqliy mehnat qilishdan asrash. Boshga surtiladigan dorilar ishlatilganda sochni qirqish kerak chunki bu dorining ta'siri bosh ichkarisiga o'tishiga yordam beradi.

Dori bosh terisiga xamir hoida boshga aylantirib surtiladi, chunki bu ta'sirni yuzaga chiqaradi. Bundan tashqari boshdan peshona tomiridan qon olish, boshning quyi qismiga doimo qortiqalar qo'yib turish, oyoq-qo'llarni uqalash, ularni issiq suvga solish, oz-oz yurishga o'rgatish, qorinni dam qiluvchi va gaz paydo qiluvchi, hazmi qiyin ovqatlarni yeyishni cheklash.

Bolalardagi tutqanoqda onasining ovqatlanish rejimi tartibga solinadi. Bolani turli taassurotlar: qattiq tovush, uyqusizlik, qattiq sovuqdan saqlanishini ta'minlash kerak. Bu bolalarga ovqatdan oldin yengil badantarbiya qilish tavsiya etilib, ularni ovqatdan keyin harakat qildirmaslik kerak. Tutqanoqqa uchragan kishi yengil ovqat yeyishi kerak. Ovqat yengil badantarbiyadan keyin istc'mol qilinsa, yaxshi samara beradi. Yog'li. hazm bulishi qiyin bo'lgan ovqatlarni yemaslik kerak.

Meva va sabzavotlardan parhez qilish kerak.

1 tadbir: qo'zg'atuvchi sababdan saqlanish kerak;

2-tadbir: quyi a'zolarini ko'proq harakatlantirish kerak.

Gavdani yuqoridan pastgacha asta-sekinlik bilan ishqalash ham moddani quyiga tortadigan tadbirlardan.

Har bir keyingi ishqalash oldingisidan ko'ra qattiqroq bo'lishi kerak. Bosh hamma vaqt tikka tutiladi, keyin yurishga buyuriladi. Tomirdan qon olishga monelik bo'lmasa, qon olinadi.

Dorivor o'simliklardan: yovvoyi bodring, gazako't hidlatiladi. Dengiz piyozi, asal, sikanjubin bilan ichiriladi. Ushbu kasallar uchun surtiladigan yaxshi yog' - tuyaning boldir suyagining iligi bilan gul yog'i bo'lib, ular qo'shilib chakkaga, bosh chakkalariga, umurtqalarga va ko'krakka surtiladi.

Daraxt po'kagi, rum sassiq kovragi, cho'l sariq sog'i, yumshoq oristologiya ildizi, shomgul kabilar doimo ichirilib turiladigan dorilardan bo'lib, ularni suv bilan ichish tavsiya qilinadi. Shuningdek, dafna daraxtining mevasidan ham berib turiladi. Tutqanoqqa uchragan bemorlarni birjoydan ikkinchi joyga ko'chirtirish ham foydali tadbirlardan biri bo'lib hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Abu Ali ibn Sino. 1 ib qonunlari. I - V-kitoblar. 1980 v., Toshkent. "Medisina" nashriyoti.
2. A bu Ali ibn Sino. Tibbiy risolalar. 1987 y., Toshkent. "M edisina" nashriyoti.
3. Tabobat durdonalari. 1993 y. Toshkent.
4. X.Xolmatov. O 'zbekistonning shifobaxsh o'simliklari. 1978 y., Toshkent. "Medisina" nashriyoti.